

Від перших контактів до взаємодії

Характер зв'язків зарубіжних українців із батьківською землею залежав від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, насамперед, від суспільно-політичної ситуації в країнах поселення та в Україні, позицій різних поколінь української діаспори. Та, незважаючи на перипетії історії, українські поселенці в західному світі, зокрема за океаном, завжди прагнули до зріднення з землею, яку полишили перші емігранти і якої не бачила більшість їхніх нащадків. Це прагнення втілювалося в рухах солідарності й допомоги українському народові, започаткованих уже в перші десятиліття перебування за межами рідної землі. Українська діаспора, передусім у Канаді й США, котра була найбільш зорганізованою, вписала в свою історію яскраві сторінки солідарності з прабатьківщиною. У скрутні для України часи зарубіжні українці завжди були поряд із народом, від якого пішло їхнє коріння. Вболіваючи за його долю, вони допомагали йому на початку ХХ ст., у 20-і, 30-і, 40-і рр. Ця допомога мала різні форми — від збирання й передачі землякам "старого краю" коштів для підтримки українських політичних партій, політв'язнів та їхніх родин, студентів, українських шкіл до акцій солідарності з визвольною боротьбою українського народу, допомоги голодуючим, закупівлі сільськогосподарських машин та іншої техніки, збирання коштів для перемоги над фашизмом та відбудови зруйнованого війною господарства й солідарності з борцями проти тоталітарного режиму в повоєнні роки.

Щодо культурних зв'язків діаспори з Україною, то, всупереч досить гострим суперечкам між різними політичними силами в середовищі зарубіжних українців про доцільність таких контактів з УРСР, вони практично не припинялися ніколи. Однак довгий час ці зв'язки були односторонніми — в напрямку діаспори. Культурні здобутки зарубіжних українців — художня й наукова література, публіцистика, мистецтво — практично не проникали в Україну.

Переломною подією, яка сколихнула всю діаспору й знову підняла її на

допомогу Україні, стала Чорнобильська катастрофа. Вона болем озвалася в серцях зарубіжних українців, змусила забути незаслужені образи, яких вони зазнавали від офіційних представників радянської України. 1986 р. перший літак, споряджений усім необхідним для потерпілих від аварії, бере курс із США на Москву, оскільки прямого авіазв'язку з Києвом ще не існувало. На жаль, в Україну цей вантаж так і не потрапив.

Наступні рейси з десятками тонн ліків, вітамінів, медичним обладнанням для діагностичних центрів, придбаними на кошти українських громад Сполучених Штатів і Канади, уже прямували в Київ. Відповідаючи на запитання про мотиви такої щедрої благодійницької діяльності, голова американського комітету «Діти Чорнобиля», визначний учений-українознавець професор Тарас Гунчак в одному з інтерв'ю сказав: "Ми вже 50 років чекаємо на можливість бути разом з нашими братами і сестрами на Україні. І сьогодні це можливо. Ми з вами... Якщо не буде вас — того народу й землі, звідки йде наше коріння, то й нас не треба. Але ми хочемо братерської єдності. Ми знаємо, що ідемо на Батьківщину, додому. І ваш біль то є наш біль. Тому ми хочемо допомогти чим можемо..."

"Допомогти чим можемо" — ці слова стали лейтмотивом подвижницької діяльності лікаря Тараса Мицика і бізнесмена Мирослава Івасиківа, єпископа Української католицької Церкви Ізидора Борецького з Канади, американки Надії Матківської, якій рішенням Верховної Ради та уряду України 1990 р. було присвоєно почесне звання «Чорнобильська мати-90», австралійки українського походження Зіни Ботте — "Чорнобильської матері-91" — і тисяч інших людей українського походження по всьому світу.

Ці роки стали певною мірою переломними й у сфері культурних взаємозв'язків діаспори з Україною. Скажімо, глядачі Києва, Канева, Львова, Полтави, Тернополя та Чернівців захоплено вітали в 1989 р. виступи самодіяльного ансамблю ім.Тараса Шевченка з Канади. Важливою культурною подією стали виступи в різних містах України молодих канадців українського походження в рамках акції "Спадщина-86", ініціаторами якої

були громадські об'єднання діаспори. Діяльність "Спадщини" щодо розширення контактів між українцями Канади і землею батьків стала традиційною. Так, під час "Спадщини-91", яка була приурочена до 100-річчя першопоселень українців у Канаді, канадські українці побували в Івано-Франківську, Чернівцях, Тернополі, Львові й Києві, а також у селах Небилів та Нижній Березів на Івано-Франківщині, де встановлено пам'ятник на честь тих, котрі першими залишили рідний край.

У 1991 р. вперше отримали змогу приїхати в Україну відомі у всій Канаді та за її межами торонтські художні колективи під керівництвом великого майстра своєї справи Василя Кардаша — жіночий хор "Левада", чоловічий хор "Оріон" та оркестр "Авангард". Тепло прийняли жителі України також танцювальний ансамбль "Шумка" з Канади під керівництвом Івана Піхлика, хор "Думка" з Нью-Йорка, який очолює диригент Семен Комірний, уродженець Закарпаття.

Справжнім святом єднання українців світу стало проведення в липні 1990 р. у Львові Міжнародного фестивалю українського фольклору "Громада". У числі прибулих із-за кордону були художні колективи "Чуплак" (Великобританія), "Каштан" (США), "Ослов'яни" (Польща), товариства імені Т.Шевченка (Югославія), "Весна" (Франція), "Ластівка" (Румунія).

Розвиток культурних зв'язків діаспори з Україною урізноманітнюється контактами науковців. Одним зі свідчень цього став перший конгрес Міжнародної асоціації україністів (МАУ), який проходив у Києві влітку-восени 1990 р. Конгрес зібрав учених з 23 країн світу й викликав зацікавленість серед найширших верств населення. Він став першим кроком до нормального спілкування і співпраці науковців українського походження, хоч би де вони жили.

Розвиткові наукових контактів діаспори й України служить і Міжнародна літня школа українознавства, на яку, починаючи з 1990 р., приїздить молодь із різних країн світу, щоб протягом місяця відпочити й прослухати курси лекцій з історії України, української літератури та

української мови, які читають провідні у відповідній галузі фахівці.

З проголошенням 24 серпня 1991 р. Акта про незалежність України українська діаспора перестала бути діаспорою бездержавного народу. У всіх країнах, де проживають українці та їхні нащадки, ця подія відзначалась як найбільше свято. Завдяки інтересові до України місцеві українські громади в країнах поселення опинилися в центрі уваги громадськості.

Але за даними експертного опитування, проведеного в 1996 р. Центром етносоціологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології НАН України (як експерти виступали діячі української діаспори та фахівці з України, які теоретично або практично вивчають проблеми діаспори), взаємодію західної діаспори з Україною в політичній сфері суспільного життя ще й сьогодні гальмує недовіра частини діячів діаспори до владних структур України, в яких, на їхню думку, переважають *"стара номенклатура, ліві сили та проросійська орієнтація"*.

Слід визнати, що й українська держава з огляду на терміновість, багатоплановість і складність завдань, що відразу ж постали перед нею, часто-густо запізнювалась із визначенням системної та цілеспрямованої політики щодо української діаспори. Однак логіка розвитку державотворчих процесів невдовзі привела до усвідомлення не тільки бажаності, а й життєвої необхідності формування такої політики.

Українська діаспора — об'єкт державної етнополітики України

З набуттям незалежності Україна стала центром згуртування українців усього світу. Тому цілком природно, що важливою складовою державної етнополітики (система заходів, спрямованих на формування політичної злагоди українського суспільства при збереженні його етнічної розмаїтості шляхом утвердження рівноправних відносин і гармонійної взаємодії представників різних етносів, оптимального врахування їхніх інтересів і створення сприятливих умов для їхнього розвитку) є встановлення та інтенсифікація зв'язків з українською діаспорою — зарубіжною гілкою українського етносу, існування якої великою мірою пов'язано з наявністю

постійних і різнопланових зв'язків з етнічним ядром (українською нацією) та історичною батьківщиною (Україною).

Серед основних напрямів роботи з діаспорою: 1) сприяння правовому захисту українців, які проживають за кордоном; 2) розв'язання проблем їхнього національно-культурного відродження; 3) забезпечення освітніх потреб української діаспори; 4) розвиток соціально-економічного співробітництва з українською діаспорою; 5) забезпечення добровільного повернення етнічних українців на Батьківщину.

Наступним важливим кроком посилення уваги держави до діаспори стало включення до нової Конституції України спеціальної статті (12), де проголошується: **"Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави .**

Для координації діяльності органів державної влади, наукових установ і громадських об'єднань була утворена Міжвідомча координаційна рада з питань співробітництва з українською діаспорою.

Експерти вважають, що для надання зв'язкам України із західною діаспорою більшої системності та ефективності необхідно ближчим часом вирішити такі питання (подаються в порядку значення, якого їм надавали експерти): 1) забезпечити представникам діаспори участь і належний вплив у вирішенні питань, що стосуються її співпраці з Україною; 2) розбудувати інфраструктуру міжнародної інформаційної мережі України, зокрема відкрити її журналістські представництва в місцях найбільшого діаспорного скупчення; 3) вищому керівництву України брати безпосередню участь у розробленні спільних проєктів, визначенні шляхів і форм ділового співробітництва з діаспорою; 4) прийняти Верховною Радою України відповідне звернення до діаспори для її морально-патріотичного заохочення;

5) ухвалити Верховною Радою України законодавчий акт, який надавав би переваги в економічній діяльності представникам діаспори проти інших іноземних підприємців.

Одним із важливих напрямів державної етнополітики має стати більш

конкретне співробітництво між Україною і діаспорою, а також між різними частинами самої діаспори в економічній, правовій та культурній сферах. Це дозволить наповнити українську присутність у сьогоденному світі належним змістом і, таким чином, наблизити нас до реалізації ідеї цілісності українського етносу.